

הבלש תדהר ממשיר לבלוש

גבור ספרות הבלשים של הדור הקודם חזר להתחקות אחרי פרשיות נובכי העבר

מוזיכר עד איתך

בסוף המאה הקודמת היה הדוקטור **יצחק ד'ארבלה**, מנהל בית-החולים רוטשילד בירושלים, דמות ידועה בישוב היהודי. רק בודדים ידעו כי שמו הקודם של היהודי יליד אוקראינה היה **גרבורי אבן צימלסקי**. גרגורי היה רופאו הפרטי של שולטן נזיכר, מילא בשליחותו משימות דיי פלומטיות חשובות, שינה את שמו על שם אי קטן שהשולטן נתן לו במתנה... סיבה אחרת הניעה את אליהו **אפשטיין**, כיום ציר ישראל בבריסניה, לעבר את שמו לאי-לת. הוא היה ממיסדי "חבורת הדרום", אור-תה הקימו כמה צעירים מבני החבורה, שראו את יעודם בהתיישבות בעבר-הירדן המזרחי. הם הצטרפו לקבלין יהודי, שבנה קסרקטינים עבור הצבא הבריטי בעבר-הירדן, חיו בתנאי אים שווים לבידואים המקומיים. באחד הימים לקח אליהו סוס, רכב עליו במשך יומיים, עד אשר הגיע לאילת. התפעלותו מהמקום הניעה אותו לשנות את שמו לאילת, בתקופה מאוחרת יותר... אותו זמן התפעל מאילת יהודי אחר **משה** ("מאוריצי") **רוזנגרט**, חלוץ הדיג העברי. הוא העסיק את אחת מספינות-הדיג המרובות שלו בים אילת, הקים במקום בית-חרושת לקרח, כדי לשמור על הדגים לפני שהועברו לתל-אביב. רוזנגרט, המתגורר כיום בצפת, ניהל במשך שנים משאומתן עם ממשלת-המנדט על קבלת זכויות-יחיד לדיג באילת. הממשלה הסכימה לת לו שטח של 100 דונם לבניית נמל דיג, ושיון להקמת שדה תעופה, ואפילו היתר לרכישת מטוסים. משטרת א-פרזראש הוקמה במיוחד להקמת מפעלה, שהיו בו שותפים ערבים. כן נמסרה לרוזנגרט תכנית מחקר מים סודית, שבוצעה בערבה, אותה העביר כבוא העת לידי ממשלת-ישראל.

אילו אביו של איתן שירת בצבא זה 51 שנה, הגיע לדרגת אלוף-משנה בחיל-הרגלים, וב-ציון מיוחד שירת תקופה מסוימת כשליש של שר-הבטחון האוסטרי... לציון מיוחד בחינה זכה גם ד"ר **אברהם שרון** (שבד-רון), אבי תורת הציונות האכזרית, התובע גירוש ערביי ישראל, החלפתם ביהודי ערב. שרון, שהא גם בעל אוסף אוטוגרפים, הכיר לל 17 אלף חתימות של אישים יהודים מכל הדורות, וזכה לציון "מצויין" בתעודת-הבגרות, שניתנה לו על-ידי הגמנסיה הממלכתית ב-וינה, בתוספת ההערה: בגלל העדר ציון גבוה יותר... גם מהנדס המים, **שמחה בלאס** הצטיין בלימודיו. כסטודנט בטכניון היהודי פולני בורשה, שבכתתו הסתבך פעם אחד הפרופיסורים בפתרון בעיה טכנית, הכיר בכת ליד הלוח, ניגש בלאס ללוח, הראה לו מורו פתרון הגיוני ופשוט. לאלה המתפלאים על זייקנותו הגדולה של בלאס, מוצא תדהר את הסוכר לתופעה: בבית סבו של בלאס היו שעוני-קיר רבים, והוא היה טורח רבת-לכונם שיצלו בכת אחת... עוד חניך מצטיין היה אלוף **יצחק רבין** (34), שזכה בסיימו את בית-הספר החקלאי כדורי בפרס הנציב העליון בסך שבע לירות. לפני שבחר רבין בקריירה הצבאית, עמד להשתלם בתור רת ההשקאה... **עמוס בן גוריון**, שהיה גם הוא חניך כדורי בזמנו של רבין, לא זכה בשום פרס.

אנשי המחתרת

מקום נכבד תופסים בכרך ז' של האנציקלופדיה, פרשיות חייהם של אנשי נילי, המחתרת העברית בתקופת התורכים, שתדהר היה אחד מאנשיה. הוא מגלה למשל **שאלכסנדר אהרונסון**, ממיסדי נילי, אחיהם של שרה ואהרון, פירסם בשעת שהר תו באמריקה, בשנת 1916, סידרת מאמרים נגד תורכיה ומדיניותה בשם "חברותינו אדור-מות, השולטן". מאמרים אלה לוקטו אחר-כך בספר, שאלכסנדר ויתר על זכויותיו בו, לבקשת ראש משרד-התעמולה של בנות הברית, הלורד גורטלקיף. הספר תורגם לשפות, הופץ כחומר תעמולה מעבר לקווי האויב... גם **יוסף אלמוג**, מזכיר מועצת פועלי-חיפה וחבר-הכנסת, הקים בשעתו מחתרת נגד השולטן הבריטי. היו אלה פנוי-גות המפורסמות שנסודו על ידו ב-שנת 1937, ושימשו בגילגולן הראשון פלוגות הבטחה לעליות על הקרקע בימי תומה וג'ג'ל... אי מחתרת פרטי היה **דוד פרינקל פורטר** (45), צעיר יהודי שקנה לו שם עולם שעה שהתנקש בשוין בחייו של הפקיד הנאצי חיילתה גוסטלוף, והרגו. פרינקל נידון למאסר 18 שנה, ריצה אותן בבית-הסוהר שחיציץ. כיום יושב האיש בישראל, עובד בתחנה לחקר התקלאות של משרד החקלאות. **א**ות... בעסקי מחתרת אחרים עסק פרופ' סור **דוד ברגמן**, פרופסור לכימיה אורגנית באוניברסיטה הירושלמית, ואיש מכון ויצמן ברחובות. בתחילת שנות השלושים פיתח ברגמן, בעזרת ההגנה, את השיטה ליצור חר-מרגנץ מנפט. חומר הנפץ שיצר, הטן, היה חומר הנפץ הראשון שיוצר בארץ. ברגמן הציע, בתחילת מלחמת העולם השנייה, למש-רד המלחמה הצרפתי להקים תעשיה לייצור חומר זה בצרפת, הוזמן לפאריס, אולם ה-חוקרים הצעירים שהועמדו לרשותו, לא הא-מינו בהצלחת המפעל והכשילוה... **ט**וביה **ריזמן**, זורחה של שרה אהרונסון במחתרת נילי, ניסתה לעזור לבריטים בתקופת מל-חמת העולם הראשונה באמצעים אחרים. היא עמדה בקשר עם קצינים גרמניים ואוסטרים ששייטפו פעולה על נילי, העבירה תודעותיהם לבריטים. אולם מיבצעה המוצלח ביותר היה תדירתה לשדה-התעופה ברמלה. היא נכנסה למטוס גרמני מטיפוס חדש שעמד במקום, למדה את כל פרטיו, למרות שלא היה לה מושג בנייני תעופה, העבירה באלחוט פה-טים מדויקים.

עד לפני עשרים שנה, היה השם דוד תדהר מתנוסס כמעט בקביעות מעל לסידרה נוספת של חוברות בלשים מקוריות שסיפרו גם הן על מעלליו של הבלש היהודי הראשון אחרי אלפים שנה. השם תדהר היה אז לגבי הנוער למושג המזדהה עם המלה בלש, ממש כשם ששרלוק הולמס הפך שם נרדף לבלש באנגליה. כיום מתנוסס שמו של תדהר מעל סדרת ספרים מכובדת יותר, הנושאת עליה את השם האקדמאי: האנציקלופדיה לחוצי הישוב ובניו. אולם העיקרון המשמש בסיס לאנציקלופדיה רבת כרכים זו, נשאר אותו העיקרון ממש שהיה בסיסן של חוברות הבלשים: חקירה מדוקדקת ומקיפה עד לפרטי הפרטים. רק הנושאים התחלפו.

כי החקירה טבועה בדמו של דוד תדהר (61) והוא אינו יכול עוד להיפרד ממנה. כיליד יפו, דינאמי ופעלתני, שחי את מאורעות הישוב במשך חמישים השנים האחרונות, היתה החקירה לתדהר עיסוק טבעי, שעד מהרה השתלבה באופיו. למעשה החל בקריירה זו שעה ששירת בגדוד העברי בימי מלחמת-העולם הרא-שונה. מתוך שיחות עם ידידים ערביים, נודע לו בדרך מקרה על תכנית התנפלות של כנופיות ערביות על מושבות רחוקות. הערבים, שעבדו בפרדסי המושבות המבודדות, נצטוו לגדל פירות, להתנהג כיהודים בני-תימן ולרגל אחרי מחסני-הנשק. לאחר גילוי הנשק עמדו הכנופיות, לפי התכנית, לערוך טבח בפועלי הפרדסים.

תגובתו של תדהר היתה פשוטה ואופיינית. הוא נטל חופשה משירותו בצבא, ויחד עם מספר חברים עבר בנקודות השונות, וזיה את התימנים המדומים ו"הרחיקם מ-מקומות עבודתם", כדבריו. על חיטול 18 אנשי הכנופיות זכה תדהר לכינוי "השוחט המדופלם".

משך שנים היה קצין משטרה, מונה מפקח תחנות ירושלים החדשה, שם גילה את מבצעיהם של פעולות טרור נגד הישוב היהודי. לאחר שהתפרסמה השירות, פנה לטעם בחקירות פרטיות. לפני עשר שנים החל תדהר להוציא את האנציקלופדיה לחוצי הישוב. כפעיל ב-התאחדות בני הישוב, ראה צורך לספר על מעלליהם של אנשי הישוב הישן ופעולותיהם בארץ. כדי לשוות לענין אופי של עבודת-מחקר, צירף למחקריו בצד ערכי האישים הבלשים בתולדות הישוב, ערכים על סוחרים ובעלי-מלאכה, בעלי-צדקה ופעילים, "כל מי שהוסיף נדבך, או אפילו רק לבנה, לבניין הישוב בכל ענף שהוא, ואפילו אלה שמעשיהם היו שליליים". כפי הגדרתו. הוא לא חיכה עד שיצטבר בידיו חומר לכל הכרכים, הוציא עוד באותה השנה את הכרך הראשון, כדי שיוכל לממן את מפעלו. מסיבה זאת רחוקה האנציקלופדיה מלהיות עבודה מדעית. שרר בה אי-סדר קלאסי: אישים בני תקופות שונות, עדות ומשפחות שונות באים בו בערבוביה, ללא סדר אלף-ביתי או מיון אחר. השבוע הופיע הכרך השביעי של האנציקלופדיה. מספר הערכים בה הגיע לשלושת אלפים ומעלה. בעמוד זה, מבחר קטעים מתולדות האישים המתפרסמים בכרך האחרון.

עוד בתקופת התורכים. בירושלים ישב אז יהודי בשם **יוסף קריגר**, שכונה בפי כל בשם יוסף קריגר אפנדי. הוא שימש בכמה תפקידים, כולל קונסול יוון בירושלים, וכ-מלא-מקום הפחה הירושלמי ראוף פחה. ב-שנת 1883 ביקר בירושלים ציר אמריקה ב-קושטא, הגנרל וואלי. קריגר אפנדי זילזל בעריכת קבלת-הפנים לציר, וזה תבע את פיסטוריו. יוסף הועבר אמנם מתפקידו בירו-שלים, אולם זכה מיד בתואר הוד מעלתו מידי השולטן עצמו, ובשורות תפקידים נכב-דים יותר... ליהודים אחרים היו אותה שעה תפקידים נכבדים בממלכה האוסטרית. סבו של אלוף **איתן אבישר** (זיגמונד פוך פרידמן) נשיא בית-הדין הצבאי העליון, ומי שהיה עצמו סגן משנה בגדוד תותחנים אוסט-רי, היה רבי-סמל בצבא הקיסריה-מלכותית. ו-

אליו, הפילו במכת-אגרוף מסוג מגל. בבירור, שנקבע לאחר מכן, יצא הרצוג זכאי. מעשה אחר, הנוקף לזכותו, הוא גילוי פישעה-מלחמה הנאצי, היינריך הימלר. הרצוג שירת במלחמת העולם השנייה בתפקיד סרן בשרות המודיעין הבריטי. לאחר כניעת גרמניה היה ממונה על חקירת השבויים הגרמניים, וזיה את אחד הסמלים בתור הימלר. כשנתגלתה זהותו, הת-אבד הימלר בעזרת שפופרת רעל.

ציונות אכזרית

באחד הערכים של הכרך החדש מגלה תדהר כי שיטת העלאת הפקידים בדרגה, כטי שהיא קיימת היום במדינה, היתה נהוגה

ראשי-תיבות של "אנציקלופדיה ליישור".